

УДК 378.147:811

ЕТАПНІСТЬ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ТРАНСФОРМАЦІЇ ФАХОВОГО ТЕКСТУ У СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Колейчик О.О., Местхарм О.А.

Стаття присвячена проблемі навчання студентів немовного вишу трансформування фахового тексту до заданого формату як особливого виду мовленнєвої діяльності з метою формування професійної компетенції майбутнього спеціаліста.

Ключові слова: професійно орієнтований, фаховий текст, трансформація, компресія, когнітивно-комунікативний, лінгвокогнітивний, комунікативно-когнітивний.

Статья посвящена проблеме обучения студентов неязыкового вуза трансформации специального текста как особенного вида речевой деятельности с целью формирования профессиональной компетенции будущего специалиста.

Ключевые слова: профессионально-ориентированный, специальный текст, трансформация, компрессия, когнитивно-коммуникативный, лингвокогнитивный, коммуникативно-когнитивный.

The article addresses the problem of teaching students of non-linguistic higher educational establishments to transform profession-specific texts as a special kind of speech activity in order to build professional competence of future specialists.

Key words: professionally oriented, profession-specific text, transformation, compression, cognitive-communicative, cognitive-linguistic, cognitive-communicative.

Згідно із програмою англійської мови для професійного спілкування (2005 р.) [6, с. 7], необхідною умовою для навчання студентів англійської мови для формування професійної комунікативної компетенції, яка розглядається як мовна поведінка, пов'язана зі специфікою відповідного професійного середовища. Одним із ефективних шляхів формування професійної комунікативної компетенції, на нашу думку, є виконання професійно орієнтованих завдань із фаховими текстами, зокрема, завдань на трансформацію тексту, що приводить до його компресії у заданому форматі. Під поняттям *компресія* ми розуміємо редукцію повного об'єму до малого розміру шляхом видалення невагомих частин та поєднання решти у суцільний матеріал [2, с. 208].

Метою статті є визначення етапів навчання трансформації фахового тексту на заняттях англійської мови у немовному вищому навчальному закладі як одному із шляхів формування мовленнєвої та професійної компетенції.

Основним компонентом змісту навчання іноземної мови є, насамперед, добір мовного та мовленнєвого навчального матеріалу [1, с. 82], оскільки правильно обраний текст суттєво впливає на успішний кінцевий результат у роботі з текстом.

Проблемі відбору навчального матеріалу та визначення змісту навчання присвячені дослідження Н.І.Гез, С.К.Фоломкиної, Б.А.Лapidуса, І.Л.Бім, М.В.Ляховицького, Л.П.Смелякової, О.С.Можаєвої, Н.Д.Гальської, Л.Ю.Куліш, М. West, Ch. Bumfit, D. Numman та багатьох інших дослідників.

Відповідно до Рекомендацій Ради Європи з мовної освіти, основні стратегії відбору навчального матеріалу полягають у визначенні усних і писемних іншомовних текстів та добір ключових слів у тематичних полях із урахуванням професійних потреб тих, хто вивчає іноземну мову [1, с. 149]. Автентичні фахові тексти – це, передусім, засіб становлення та розвитку професійної, точніше мовнопрофесійної майстерності [4, с. 13]. Вдало підібраний оригінальний текст виховує культуру термінологічного спілкування студентів, розширює їхню професійно орієнтовану ерудицію, формує у студентів комунікативну компетенцію, необхідну для професійного та ситуативного спілкування. Про важливість правильного добору тексту з метою розширення фахового та загального світогляду наголошує С.К.Фоломкина [7, с. 13], яка визначає текст як “основну комунікативну одиницю, якою користується людина в мовленнєвій діяльності”. Тому доцільність використання нових текстів на

заняттях іноземної мови приймається як аксіома, але слід зауважити, що складність тексту має бути відповідати рівню підготовки студентів.

З огляду на кінцеву мету нашого дослідження – визначити етапи трансформації фахового тексту до обсягів заданого формату, ми виділяємо наступні принципи добору фахових текстів з інженерно-будівельних спеціальностей: це принцип професійної спрямованості та тематичності. Зупинимося на цих аспектах детальніше.

Принцип *професійної спрямованості* матеріалу передбачає перспективи його перенесення в реальне іншомовне спілкування майбутніх спеціалістів [5, с. 59] у межах визначених програмою сфер, тому має велике і навчально-комунікативне і футурально прагматичне значення для майбутнього фахівця. Дія цього принципу проявляється в оволодінні студентами фаховою іноземною мовою та, що вважаємо головним, набуття студентами навичок самостійного використання іноземної мови в професійній діяльності, як, наприклад, при співпраці з іноземними компаніями необхідно чітко володіти базою стандартів та якості іноземної країни, для роботи в компанії, де однією із сторін є представник іншої країни тощо.

Тематичний принцип відбору мовного матеріалу передбачає кореляцію навчальних текстів іноземною мовою із відповідними тематичними розділами курсів “Залізобетонні конструкції”, “Дерев’яні конструкції”, “Система водопостачання” та “Система вентиляції” тощо. У результаті такого підходу професійно орієнтоване навчання іноземної мови проходить крізь призму тематики спеціальних інженерних дисциплін і відтворює їх основні положення, а предметний бік змісту навчання має пріоритет над мовним аспектом. Слід зазначити, що викладач, працюючи в аудиторії із текстом вузької спеціальності, не завжди є фахівцем у цій сфері (адже він фахівець з іноземної філології перш за все). Таким чином утворюються природня ситуація, коли викладач звертається до аудиторії по допомогу в деталізації певних аспектів матеріалу. Це спонукає студента самостійно та миттєво виходити за межі суто мовної компетенції на рівень синтезування раніше отриманих знань та їх трансформації з метою передавання іншій особі.

До проблеми навчання анотування тексту зверталися як старше покоління науковців, так і сучасні дослідники. Нагадаємо, що анотування – це якнайкоротше викладення змісту первинного документа, яке дає уявлення про тему (визначення А.А.Вейзе). Таке стисле передання теми тексту зазвичай супроводжується мовними та оцінювальними клішованими фразами типу “у статті йдеться про”, “текст присвячено проблемі”, “у главі наголошується на”, “автор надає особливої уваги”, “підсумовуючи зазначене вище” тощо. Як бачимо, від студента вимагається не тільки прочитати та зрозуміти текст як сукупність мовних одиниць. Анотування вимагає достатнього рівня володіння мовою та високого рівня знання предмета, а також активну мисленнєву діяльність, як-от уміння аналізувати та синтезувати інформацію. Вивести студента на певний рівень та підготувати його до анотування тексту допоможуть спеціальні

комплексні вправи. Одна група вправ містить наступні етапи: 1) виділення у тексті “сміслових опор”; 2) пошук речень, в яких міститься ядро інформації; 3) знаходження ключових слів для передавання головної інформації; 4) відбір клішованих виразів для написання даної анотації; 5) порівняння за допомогою проєкційних засобів різних зразків анотацій; 6) розширення анотації бібліографічного типу до анотації реферативного типу; 7) “стиснення” реферату до анотації [5, с. 157].

Існує інший, новітній, підхід до навчання анотування тексту. Він базується на тезі про те, “що текст – складне, ієрархічно структуроване утворення, в основі якого лежить певний “згусток” знання про стереотипну ситуацію чи класу ситуацій реального світу – концепт, і навколо нього організовані фрейми – одиниці, які містять основну і потенційно можливу інформацію” [3, с. 35]. Тобто якщо ядро тексту – це концепт, а периферія із супроводжуючою інформацією – це фрейми, то анотування полягає у створенні нового фрейму тексту. В основі фрейму тексту лежить інваріантний набір текстової структури, яка отримала назву *текстової матриці*, а отже, і уся методика навчання анотування спрямована на формування навичок виділяти текстові матриці певного тексту і на її основі будувати вторинний текст – анотацію. Усі вправи із формування навичок анотування розподіляються на когнітивно-комунікативні, лінгвокогнітивні та комунікативно-когнітивні. Вони використовуються на відповідних етапах у навчанні анотування. Когнітивно-комунікативні вправи вводяться на першому, репрезентативному, етапі, і це є вправи на розвиток навичок визначення функціонального типу тексту за його заголовком, навичок здогадки, антиципації та видобування основної інформації тексту за його складовими. На другому, партикуляризаційному, етапі (що відповідає лінгвокогнітивному) пропонуються вправи на конкретизацію та категоризацію інформації, як-от вправи на визначення терміна за описанням, визначити відповідність тверджень змісту або навпаки, знайти хибні речення; перекласти окремі речення, звертаючи увагу на якийсь граматичний аспект, а також вправи на трансформацію складних речень у прості. Особлива увага приділяється навчанню розуміння ходу думок автора за допомогою слів-зв’язок, парантез та імпліцитної нумерації, латинських скорочень тощо. І на третьому, комунікативно-когнітивному, етапі формується ментальна схема тексту на основі вправ із розвитку навичок самостійного написання анотації з використанням текстової матриці [3, с. 38]. Вправи на цьому етапі мають інтерактивний характер і полягають у обговоренні тексту із залученням елементів проєктної методики. Ці вправи пропонуються виконувати в парах та в групах. Наприклад: 1) прочитати текст та написати резюме 5–6 речень, а потім обмінятися резюме із партнером, обговорити переваги та недоліки кожного резюме; 2) представити резюме для обговорення усієї групи, яка потім прокоментує його, вказуючи на доцільність обраних аспектів тексту.

Проаналізувавши обидва комплекси вправ з формування навичок анотування, слід зазначити,

що загальним у них є мовний аспект – це робота із визначення ключових слів, фраз та конекторів. У кожному комплексі зберігається основний дидактичний принцип від простого до складного, але глибинна підготовча робота спостерігається у комплексі, оскільки цей комплекс виводить студента за межі лексико-граматичного опрацювання тексту на комунікативний рівень. На нашу думку, вправи другого, партикуляризаційного, етапу доречно виконувати не лише суто при підготовці до анування, але й фрагментарно, при кожній слушній нагоді на заняттях. Поступове введення вправ цього етапу призвичаїть студента до трактування завдання, сформує і удосконалив навички роботи у певному режимі.

Особливої уваги вимагають вправи третього етапу. Хоча пропонується один текст для опрацювання, варіативність резюме має місце із огляду на індивідуально-особистісні характеристики того, хто навчається. Важливо зазначити, що у результаті таких “публічних” обговорень доповідей не обов’язково погоджується із запропонованими ідеями і намагатиметься відстоювати свою точку зору, тим самим створюючи природну комунікативну ситуацію, яка має професійно орієнтоване забарвлення, адже у роботі над проектом або під час обговорення умов контракту відбувається саме захист власних інтересів та висунання на передній план своїх пропозицій. Очевидно, що такі вправи мають подвійне навантаження і є важливим етапом у підготовці фахівця у галузі інженерії. З часом, після неодноразових тренувальних вправ на заняттях, студентам пропонується завдання з написання анотації для самостійної роботи як засіб контролю розуміння тексту та вміння компресувати текст спочатку як домашнє завдання, де немає обмежень у часі для написання анотації. Більш відповідальним є завдання проанотувати текст на уроці, коли викладач штучно створює часові межі за допомогою комунікативних установок, як-от “у вас закінчуються гроші на мобільному телефоні, а вам терміново треба передати інформацію”, “невдовзі засідання ради, а ви щойно отримали нову експертизу території” тощо. Відомо, що подібні установки надзвичайно активізують креативність студентів, вони бачать себе у ситуації і діють від першої особи, що, при достатній мовній компетенції, сприяє продуктивному вирішенню завдання.

Практичне застосування такого досить об’ємного комплексу вправ на заняттях у неможливо вищій обмежено кількістю годин та завантаженості програми навчальної дисципліни з англійської мови, тому доводиться дещо скорочувати час на деталізацію певних аспектів на занятті і винести їх на позааудиторне опрацювання. Вважаємо можливим обмежитися на першому етапі лише презентацією функціональних стилів та екземпліфікацію поняття “фрейм”, а різновиди фреймів та їхні диференційні ознаки дати на самостійне вивчення. Як було зазначено вище, вправи другого етапу можна відпрацьовувати не лише на базі текстів для анування, натомість обов’язково виділити час на вивчення та тренування стандартних клішованих виразів та слів, пояснити їх оцінювальне значення

та місце в анотації. Третій етап, на нашу думку, не підлягає редукції, оскільки він напряму пов’язаний із кінцевою метою навчання іноземних мов – спілкуванню у професійній сфері. Проте на третій етап виходять переважно студенти із достатньою мовною компетенцією, а працювати за фахом готуються всі студенти, тобто і ті, яким бракує достатньої мовної компетенції. Для створення автоматизованих навичок *писемного* викладення інформації в анотації пропонуються такі тренувальні кроки за схематичним планом анотації [2, с. 136].

1) План анотації у вигляді запитань:

1. What is the text concerned with?
2. What does the author dwell on?
3. What does the author describe further on?
4. What kind of summary does the author give after that?
5. What does the author point out?
6. What does the author conclude the text with?

2) План розширеної анотації у вигляді тверджень та з оцінювальним висновком:

1. This text/page is an abstract from the scientific article/ under the title “...”
2. The book/the monograph was published in (year) in (place).
3. The text/the page I have read concerns/deals with...
4. The text is subdivided into (number) abstracts.
5. In the first paragraph of the text it goes about...
6. In the second paragraph the author characterizes/ explains/analyses/depicts the...
7. In the third paragraph of the text he singles out the main peculiarities/characteristics/features of...
8. In the fourth paragraph he cites a primary source (article, section of ...) ...
9. In the next paragraph the author reaches/comes to the conclusion that...
10. Summing all it up he points out that...
11. In my opinion/to my mind this text/article/ monograph is of certain/great value; up-to-date/ outdated a bit; of great importance to/for scientists in the field of (sphere of activity).

Як бачимо, це різноманітні завдання, вони розроблені для студентів із різним рівнем володіння мовною та мовленнєвою компетенцією, тобто на практиці реалізується принцип індивідуалізації навчання.

Пропонуємо наступний інтегрований план трансформації тексту “The designing engineer”, практично використаний на заняттях.

I. 1.1. Пред’являємо текст та пропонуємо студентам висловити прогнозування щодо змісту, про який саме аспект йтиметься у ньому. Вид роботи – фронтальний, усно. 1.2. Окреслити коло можливих лексичних одиниць з цієї теми. Вид роботи – у парах чи мікрогрупах, письмово.

II. Робота безпосередньо із текстом: 2.1. Продивитися текст та виписати ключові слова (human needs, an individual engineer, an improved form, preliminary design, detailed design, production, distribution, consumption, retirement). Вид роботи – у парах чи мікрогрупах, письмово. 2.2. Знайти у тексті дефініції detailed design, working drawings. Вид роботи – індивідуально, письмово. 2.3. Прочитати твердження до тексту та знайти ті, які не відповідають

змісту. Вид роботи – індивідуально, письмово. 2.4. З'єднати речення за допомогою конекторів наслідку *so, therefore, as a result, consequently*; причинно-результативних *because/because of, due to, thanks to, on account of, in view of*. Вид роботи – індивідуально, письмово. 2.6. Вставити експліцитну нумерацію *first, second, then, next*. Вид роботи – індивідуально, письмово. 2.7. Вставити відповідні процесуальні слова та словосполучення у текст *in short, before, in fact, in conclusion, on the whole, to begin with*. Вид роботи – індивідуально, письмово. 2.8. Розподілити клішовані фрази по тексту. Вид роботи – індивідуально, письмово. Перевірку запропонованих завдань доцільно проводити разом, запропонувавши студентам обмінятися зошитами із виконаними завданнями.

III. Написання власне анотації, використовуючи план-схему у вигляді запитань/розширений план анотації: 3.1. Написати резюме 5–6 речень до тексту "The Family and Law" та передати його на перевірку партнеру. Вид роботи – в парах чи мікрогрупах, письмово. 3.2. Презентувати власне резюме в аудиторії. Студенти висловлюють свої коментарі щодо структури, логічної послідовності викладених думок та вживаних граматичних структур і лексичних одиниць. Вид роботи – груповий, усно. 3.3. Написати анотацію вдома, використовуючи один текст на групу (як один із аспектів самостійної роботи студента), по можливості проконтролювати час, витрачений на написання. 3.4. Обмінятися своїми роботами в групі із наступним обговоренням переваг та недоліків анотації. виправити можливі помилки

партнерів. Вид роботи – груповий, усно. 3.5. Написання анотації безпосередньо на занятті за фіксований період часу як засіб контролю. Вид роботи – індивідуально, письмово.

Узагальнюючи проведене вище дослідження, ми дійшли висновку, що процес формування навичок написання анотації складається із *підготовчого* етапу, коли викладач відбирає текст за принципами професійної спрямованості і тематичності. Наступним етапом є власне *демонстраційно-виконавчий* етап, під час якого студенти виконують когнітивно-комунікативні, лінгвокогнітивні та комунікативно-когнітивні вправи. На *завершальному/підсумковому* етапі відбувається контроль набутих навичок із компресії тексту до меж анотації за фіксований період часу. На нашу думку, на цьому потенціал анотування не вичерпується: він може стати базисом для *рольової гри* як вищого щабля володіння мовною і мовленнєвою компетенціями та максимального наближення до реальних професійних умов роботи за фахом. Отже, виникає наступне завдання щодо відбору та класифікації рольових ігор, побудованих із використанням анотації.

Практика свідчить, що послідовне впровадження інтегрованого плану навчання виявилось досить ефективним, оскільки у студентів формується мовна, мовленнєва компетенції (студент набуває й удосконалює навички читання та трансформації професійно орієнтованого тексту), а також професійна компетенція, що є суттєвим внеском у підготовці кваліфікованого фахівця.

Література

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Рада з питань співпраці в галузі культури. Комітет з освіти. Відділ сучасних мов. Страсбург. – Київ : Ленвіт, 2003. – 261 с.
2. Жданова Н. С. Принципи відбору змісту навчання в навчально-методичному комплексі з німецької мови для майбутніх менеджерів / Н. С. Жданова // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. – 2005. – Вип. 8. – С. 140–149.
3. Корж Т. Н. Комплекс упражнень по обучению аннотированию профессионально ориентированных текстов с использованием текстовой матрицы / Т. Н. Корж // Иноземні мови. – 2006. – № 3. – С. 35–38.
4. Кусько К. Ф. Лінгвістика тексту за фахом / К. Ф. Кусько // Лінгводидактична організація навчального процесу з іноземних мов у вузі // Колективна монографія. – Львів : Світ, 1996. – 157 с.
5. Манякина Л. Ф. Обучение студентов техникумов торгово-экономического профиля ведению профессионально направленной беседы на английском языке. : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Л. Ф. Манякина. – К. : КГЛУ, 1998. – 305 с.
6. Програма з англійської мови для професійного спілкування / кол. авт. : Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
7. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе / С. К. Фоломкина. – М. : Высшая школа, 2005. – 253 с.